

13/8

Teater och nationalism

EBBE LINDE har i två upplysande och stimulerande artiklar diskuterat svensk och utländsk teaterrepertoar. Under livligt instämmande i hans allmänna synpunkter skulle jag vilja sätta frågetecken för några uttalanden i den första artikeln (9 augusti). Här görs en jämförelse mellan repertoaren i Sverige å ena sidan, Paris, New York, Storbritannien (främst London) och Italien å den andra under spelåret 1950—1951. Lindes slutsats blir att "den svenska teatern är . . . den mest klassiskt och samtidigt den mest utländskt orienterade . . . Där (i utlandet) råder andlig chauvinism och isolationism, medan repertoarsiffrorna hos oss tvärtom på ett generande sätt röjer vår karaktär av kulturellt kolonisationsområde".

Det förefaller mig tveklöst om de anförda uppgifterna kan stödja en så bestämd slutsats. Materialet för jämförelserna är begränsat, och på några punkter är i själva verket de påvisade skillnaderna föga betydande: i Sverige är exempelvis proportionen mellan klassiska och moderna pjäser som 41 till 58, i England som 85 till 65, och det är inte mycket att bygga på. Viktigare är att Linde jämför det lilla Sverige blott med ett antal stora länder. Han betonar själv att ett lands storlek kan antas vara av vikt i detta sammanhang, men han drar inte konsekvenserna av detta påpekande. När det gäller översättning av böcker tar vi väl det som en naturlig sak att vi får mycket mer från USA, Frankrike osv. än de får från oss och att över huvud en tendens till kulturell självförsörjning utmärker de stora länderna. Är det inte samma sak på detta område? Och borde inte en jämförelse, för att bli rättvisande, snarare avse Norge, Danmark, Schweiz, Holland och Belgien än västerns största kulturländer? Slutligen: är inte den "kosmopolitism" som Linde tror sig spåra hos oss en fördel — om den nu verkligen föreligger.

Då de andra "stora" länderna säges vara präglade av "andlig chauvinism och isolationism", tycks det mig som om Linde något påverkats av en i Sverige — och i flera andra länder — spridd fördom att det egna folket är särskilt internationalistiskt, särskilt svagt för det utländska. I praktfull över-

drift kommer den tanken fram hos Heidenstam och Gusjav Sundbärg. Den perverterade nationalism som tar sig uttryck i sådana fantasier finns det ej skäl att uppmuntra — och säkert har Linde ej velat göra det.

HERBERT TINGSTEN

21

D • N

14/8 1951

Helvetet

Helvetet har framstått som en av de omistliga beståndsdelarna i den kristna läran. Omistlig därför att löftet om ett lyckligt liv efter döden för de goda och troende och hotet om evig fördömelse för de onda och otrogna har varit en kärnpunkt i förkunnelsen. Om alla vinner salighet eller om alla förintas, då måste denna förkunnelse slopas.

I äldre tid, för några årtionden sedan, var helvetesläran ytterst konkret. Det var fråga om kroppsliga kval, som i predikningarna beskrevs på ett målalande och skrämmande sätt; åhörarna tveklöst inte på pipan och elden, och man får anta att även förkunnarna i regel bokstavligen menade vad de sade. Även då det gällde att tala om vilka som måste komma till helvetet var man klar och bestämd. Till denna plats förvisade biskop Billing alla odöpta, även de små barnen, och gav därmed kraft åt kravet på nöddop åt bräckliga nyfödda. Biskop Giertz, som med framgång upptagit tanken att ingen brutalitet eller galenskap skall vara kyrkan främmande, har i våra dagar gått på samma linje — dock att man av hans uttalanden inte med säkerhet kan sluta sig till om odöpta småbarn kommer till helvetet eller totalt förintas.

Bekännelseskriterierna ger fortfarande ett någorlunda otvetydigt besked. Tag några satsur skolupplagan av Lilla Katekesen, ännu brukad för läsning och i viss omfattning för inlärande i landets skolor enligt offentliga instruktioner. "Den som tror och bliver döpt, han skall bli frälst; men den som icke tror, han skall bli fördömd." (Dopets sakrament.) "Dem, som synda, hotar Gud att straffa med mångahanda lidanden här i tiden och till sist med evig fördömelse." (Tio Guds bud.) "Till de otrogna skall han (Kristus) säga: 'Gån bort ifrån mig, I förbannade, till den eviga elden, som är tillredd åt djävulen och hans änglar.' Och dessa skola då gå bort till evigt straff, men de rättfärdiga till evigt liv."

Den rundfråga bland präster vars resultat redovisats i Dagens Nyheter visar att meningarna i praktiken är högst delade även bland de yrkeskrist-

na. Några håller fast vid helvetesläran i tämligen oförfalskad form, även om de uttrycker sig så tydligt att deras avsikt att lugna menigheten blir uppenbar. Kyrkoherde Borgenstierna, exempelvis, tar visserligen avstånd från Bibelns sjoar av eld och svavel; det är här fråga om "vad man kallar symboler och metaforer", meddelar han. "Bilderna beskriver det finaste och det förskräckligaste man vet. Meningen är att verkligheten är ännu mycket finare och ännu mycket hemskare." Från domen undantar hr Borgenstierna "hedningar, som aldrig hört om Jesus", och de odöpta barnen lämnar han "med förtröstan i Guds kärlek". Men i det hela möter vi hos denne präst en gammal hederlig förkunnelse, om också utspädd med små undanflykter och lustigheter. Ingen människa, förklaras det, har "rätt att föreskriva Gud lagar för vad han kan och inte kan göra med människan efter döden". Man får inte invagga sig "i sentimentala drömmar om Guds godhet". Det finns en förkastlig "tendens att förvandla hans (Guds) kärlek till en konturlös välmenhet, som har till uppgift att borga för allas happy end". På vissa håll är man ännu säkrare. "Den eviga fördömmelsen existerar . . . som en principiell och ofrånkomlig naturövändighet", framhåller kyrkoherde Södergren; han vill dock inte närmare uttala sig om hur detta tillstånd är beskaffat.

Flertalet av de tillfrågade söker däremot utan att tydligt motsäga bekännelseskriterierna finna formuleringar som inte verkar alltför råa eller orimliga. De tycks ha besinnat några kärnord av Sveriges mest berömda konservativa filosof, Christopher Jacob Boström, nedskrivna för bortåt hundra år sedan: "Till helvetet således med hela den gamla barbariska djävla- och helvetesläran; och dit även — hade vi så när sagt — med alla de råa och tanklösa varelser, som ännu i våra dagar förkunna henne." Sätten att kompromissa, att glida från problemen, att genom poetiska uttryck bli otvetyg, att på abstraktionernas vingar företa en himmelsfärd från den olustiga frågan är ungefär lika många som deklaranterna. Man erinrar sig både då det gäller utsegornas variationer och logiken i de enskilda resonemangen Albert Engströms ord om

att "det finns temperaturstegringar även i helvetet".

Biskop Ysander — respekta- bel som den ende biskop vilken velat uttala en mening — använder den enklaste metoden. "Vi tillåter icke vår tanke något detaljspekulerande om 'den andra sidan.'" Direktör Hartman säger att fördömelse är detsamma som synd — vips är hela frågan borta. Några präster har med förklarlig tveksamhet framfört tanken på apokatastasis, vilket i detta sammanhang innebär att alla till sist skall nå frälsning. "Guds suveränitet kräver att hans frälsningsvilja inte för evigt kan så att säga saboteras av ondskan, allra minst den mänskliga." Hos en rad andra är ordalagen så allmänna, så till intet förpliktande, att det vore en förhävelse att söka fastställa en saklig innebörd. Uttrycket "evigt straff . . . kanske bäst förstås som ett uttryck för att Gud icke förhåller sig passiv till människan". "Klart och tydligt är oss sagt av Frälsaren och de nytestamentliga författarna att det är en allvarlig sak att vara född till människa, ty jordelivet ges oss bara en gång, och ett förspillande av nådatiden kan ej repareras."

Sådana är kyrklig förkunnelse år 1951. Några tycks tro på de bekännelseskriterier vilkas sanning söndag efter söndag betygas, även om de med helvetet inte menar en eld, utan något "ännu mycket finare och ännu mycket hemskare". Andra tror inte på dessa bekännelseskriterier, men arbetar med ett dubbelt bokhålleri: de ord som menigheten rimligen uppfattar på ett sätt skall i själva verket uppfattas på ett helt annat sätt, så subilt att ingen kan oroa, så otvetyg att ingen kan kritisera. Mellan det på en gång absurda och stötande brutala och det meningslösa eller banala söker man finna den gyllene medelvägen. Ingen vill beskylla dessa personer för medveten ohederlighet — stundom är säkert kompromisserna frukter av andliga brottningar — men resultatet är uppenbart: en lära som i flykt från det ohållbara är på väg att förvandlas till en av Bibelns språkbruk färgad fraseologi utan varje konkretion.